

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่สำคัญของประเทศไทย มีพื้นที่ปลูกคิดเป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่ถือครองการเกษตรภายในประเทศ ในการปลูกข้าวของไทยนั้นมีพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกอยู่มากมาย ซึ่งแต่ละพันธุ์จะมีลักษณะภายนอกแตกต่างกันตาม ขนาด และสีของเมล็ดข้าวเปลือก สีกาบใบและแผ่นใบ อายุและความไวต่อช่วงแสง เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543) ประเทศไทยมีความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นจำนวนมาก จากการรวบรวมพันธุ์ข้าวทั่วประเทศ พบว่าพันธุ์ข้าวพื้นเมืองของไทยมีทั้งสิ้นประมาณ 3,000 พันธุ์ (กรมวิชาการเกษตร, 2544)

ข้าวเป็นพืชที่ผสมตัวเอง โอกาสกลายพันธุ์มีน้อย (ไม่ถึงร้อยละ 5) จึงสามารถเก็บรักษาพันธุ์ข้าวไว้ปลูกในปีถัดไปได้ โดยการคัดรวงจากต้นข้าวในแปลงนา แต่โดยหลักการแล้วควรเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ทุก ๆ 4 ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการใช้ข้าวพันธุ์ดีคิดเป็นร้อยละ 82 ของพื้นที่ทำนาปี ในจำนวนนี้บางส่วนใช้ปลูกเป็นปีแรก บางส่วนใช้ปลูกมาแล้ว 2, 3, 4 และนานกว่า 4 ปีขึ้นไป ในกรณีที่ใช้พันธุ์ข้าวมากกว่า 4 ปี พันธุ์ข้าวจะมีพันธุ์ปนมากทำให้ผลผลิตและคุณภาพข้าวต่ำ ขายไม่ได้ราคา (กองส่งเสริมพืชไร่ฯ กรมส่งเสริมการเกษตร, 2545)

เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตพืชและพัฒนากาเกษตรของประเทศ การเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่เหมาะสม เป็นสิ่งจำเป็นในสภาพปัจจุบันและอนาคตในบรรดาเทคโนโลยีในการผลิตที่เหมาะสม เช่น การใช้พันธุ์พืชที่ดี ปุ๋ยเคมี สารเคมี การเกษตรกรรมต่างๆ นั้น การเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ที่ดีเป็นวิธีที่จะเพิ่มผลผลิตของเกษตรกร โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดและเหมาะสมกับสภาพของการเกษตรไทย ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการลงทุน นอกจากนี้พันธุ์ที่ดียังมีผลให้คุณภาพของผลิตผลที่ดีขึ้น ทำให้เกษตรกรจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้นไปด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2544)

กรมส่งเสริมการเกษตรจึงเริ่มดำเนินโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนตั้งแต่ปีงบประมาณ 2543 และดำเนินงานต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนให้กระจายอยู่ทั่วทุก ๆ 4,000 ไร่ ที่มีการปลูกข้าวจนครบในปี 2549 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 14,000 ศูนย์ โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรที่อยู่ในชุมชนมีพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไว้ใช้อย่างพอเพียงและ

ต่อเนื่อง เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการผลิต การตลาดข้าว ตลอดจนสามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องเหมาะสมสู่เกษตรกรในแต่ละชุมชน และส่งเสริมให้เกษตรกรในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำภายใต้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อคัดเลือกปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ โดยการถ่ายทอดสู่กลุ่มเกษตรกรที่ไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้เกษตรกรรับทราบปัญหา และแนวทางการแก้ไขในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน อีกทั้งช่วยเพิ่มเกษตรกรต้นแบบที่เป็นตัวอย่างให้กับโครงการ นำมาซึ่งเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายเมล็ดพันธุ์ นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ เพื่อไว้ใช้ในการปลูก นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการ และผู้สนใจในเรื่องการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำเร็จของเกษตรกรในโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน
2. เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรในโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

เพื่อทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรในโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ อีกทั้งเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการวางแผน แก้ไข ปรับปรุงการดำเนินงานของเกษตรกร พร้อมทั้งเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพันธุ์ข้าวได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผน และกำหนดนโยบายต่อไปในอนาคต

สมมติฐานของการวิจัย

ความสำเร็จของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในจังหวัดลำพูน มีความสัมพันธ์กับ ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านสังคม การปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และสภาพทางภูมิศาสตร์

1. อายุ
2. ระดับการศึกษา
3. ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
4. ขนาดของพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
5. แรงงานในครอบครัว
6. รายได้รวมของครัวเรือน
7. ต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
8. ราคาผลผลิต
9. การติดต่อกับเกษตรกรรายอื่น
10. ประสบการณ์การฝึกอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
11. การได้รับข้อมูลข่าวสาร
12. การปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมของการปลูกข้าว
13. ความอุดมสมบูรณ์ของดิน
14. ความแปรปรวนของปริมาณน้ำฝน และการแพร่กระจายของน้ำฝน

ขอบเขตของการวิจัย

3.2.1 ขอบเขตพื้นที่และ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ทำในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอแม่ทา อำเภอทุ่งหัวช้าง กิ่งอ.เวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน โดยมีประชากร ที่เป็นหน่วยการวิเคราะห์ ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จำนวน 150 ราย

3.2.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาจำแนกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) มี 5 ปัจจัย ประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านการปฏิบัติ และปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ คือ

1. ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล มี 3 ปัจจัย ได้แก่

- อายุ
- ระดับการศึกษา
- ประสบการณ์การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ มี 5 ปัจจัย ได้แก่

- ขนาดของพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
- แรงงานในครอบครัว
- รายได้รวมของครัวเรือน
- ต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
- ราคาผลผลิต

3. ปัจจัยทางด้านสังคม มี 6 ปัจจัย ได้แก่

- การติดต่อกับเกษตรกรรายอื่น
- การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม
- ประสบการณ์ในการฝึกอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร
- การมีส่วนร่วม
- การรวมกลุ่ม

4. ปัจจัยด้านการปฏิบัติของเกษตรกร มี 5 ปัจจัย ได้แก่

- การเตรียมพื้นที่ปลูก
- การปลูก
- การดูแลแปลงขยายพันธุ์
- การเก็บเกี่ยว นวด ทำความสะอาด การตาก
- การเก็บรักษาเมล็ด

5. ปัจจัยด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ มี 2 ปัจจัย ได้แก่

- ปริมาณน้ำฝน
- สภาพดิน

- **ตัวแปรตาม (Dependent Variable)** คือ ความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน โดยวัดจากผลผลิตที่ได้ปริมาณสูง

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

(Independent Variables)

(Dependent Variable)

นิยามศัพท์

โครงการ หมายถึง โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ที่กรมส่งเสริมการเกษตรอนุมัติให้จังหวัดลำพูนดำเนินการ ในกลุ่มผู้ผลิตข้าวชุมชน

สมาชิกกลุ่ม หมายถึง เกษตรกรที่ได้คัดเลือกเข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ในระดับตำบล ของ จังหวัดลำพูน จำนวน 7 กลุ่ม 7 ตำบล จาก 4 อำเภอ

พันธุ์ข้าว หมายถึง เมล็ดข้าวพันธุ์ กข.6 ที่สมาชิกโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คัดเลือกขึ้น เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ทำพันธุ์ปลูกและกระจายสู่ชุมชน

อายุ หมายถึง อายุเต็มของประชากรขณะทำการวิจัย

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาของเกษตรกรนับเป็นจำนวนปีที่ได้รับการศึกษา ในโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย

ประสบการณ์การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรได้รับการฝึกอบรมในโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง ระยะเวลาที่เกษตรกรได้ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กข.6 ระยะเวลาหนึ่ง

ขนาดของพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง จำนวนพื้นที่ของเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กข.6 โดยคิดจำนวนเป็นไร่

แรงงานในครอบครัว หมายถึง จำนวนแรงงานในครอบครัวที่มีทั้งหมดที่ใช้ในการดำเนินการตามโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

รายได้รวมของครัวเรือน หมายถึง รายได้ทั้งหมดของครอบครัวแยกเป็นรายได้ในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

ต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรลงทุนดำเนินการในโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

ราคาผลผลิต หมายถึง ราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ กข.6

การติดต่อกับเกษตรกรรายอื่น หมายถึง การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในการดำเนินการโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หมายถึง เกษตรกรติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด เพื่อรับรู้ข่าวสารและขอรับคำปรึกษเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการ

ประสบการณ์การฝึกอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรได้รับการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ในรอบ 1 ปี

การได้รับข้อมูลข่าวสาร หมายถึง เกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจากสื่อต่างๆ

การปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติจริงของเกษตรกรที่เกี่ยวกับขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยกำหนดขั้นตอนที่สำคัญไว้ 5 ขั้นตอน คือ

- 1.การเตรียมพื้นที่ปลูก
- 2.การปลูก
- 3.การดูแลแปลงขยายพันธุ์
- 4.การเก็บเกี่ยว นวด ทำความสะอาด การตาก
- 5.การเก็บรักษา

ความสำเร็จ หมายถึง เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ผลผลิตสูง